

КОЙ Е НАШИЯТ АВТОРИТЕТ?

33. Златното правило на нравствеността

Преди повече от две хиляди години еврейският духовен водач Хилел Стари изразява съдържанието на юдейския морал в най-кратка форма, която гласи: „Кое е тебе омразно, недей го прави другиму“. В действителност тази максима съдържа цялата старозаветна нравственост, а всичко друго произтича от нея.

Исторически поглед

Тридесетина години по-късно Иисус Христос влага по-съвършен смисъл в думите на Хилел Стари. Златното правило на нравствеността звучи вече така: „Както искате да постъпват с вас човеците, така и вие постъпвайте с тях“.

От опит знаем, че положителната форма на всяко морално изискване (каквото е и правилото на Иисус Христос) е по-съвършена от отрицателната, защото освобождава човешкия дух и го подтиква към творчески действия. Именно затова християнската етика ни приканва да правим добро на хората, тъй като то е най-верният път към човешкото разбирателство. Освен това само чрез доброто побеждаваме злото.

За най-забележителен предшественик на Иисус Христос еврейските историци изтъкват именно Хилел Стари. Какво знаем за него? Животът и учителската дейност на Хилел протича в края на I в. пр. Р. Хр. Естествено е било да се смята, че Иисус Христос е бил възпитан в духовната атмосфера на Хилеловата школа.

Кой е Хилел Стари? Името на Хилел Стари става известно през 1863 г. Тогава Ернест Ренан отпечатва книгата си „Животът на Иисус“, в която пише, че принципите и афоризмите на Хилел били познати на Иисус Христос. Тази констатация на френския писател предизвиква оживени коментари в средите на еврейските критици на християнството. Според някои от тях Иисус Христос е много близо със своите идеи до Хилел, от когото заимствал златното правило на нравствеността: което ти е неприятно, не го прави на ближния си. Те твърдят, че Иисус Христос черпи идеи за Своето учение от Библията и от Хилел Стари.

Хилел е роден 50 години преди Рождество Христово във Вавилон. Поради това е наричан още Вавилонски. По линия на майка си произхожда от Давидовия род. Във Вавилон той придобива добро образование и проявява голям интерес към тогавашната наука. За да разшири познанията си, заминава за Йерусалим, където остава до края на живота си.

Първоначално Хилел изкарва прехраната си с надничарски труд и живее в бедност, но не спира да учи. По време на една публична дискусия той показва широки знания и проницателен ум. Старейшините забелязват неговите способности и го избират за върховен глава на законоучителния институт в Йерусалимския храм. Хилел се

прочува, но в същото време остава скромен, търпелив и миролюбив човек. По-трайна следа в еврейската култура той оставя чрез своите етически възгледи и златното правило на нравствеността.

Златното правило на Хилел

Златното правило на нравствеността Хилел взима от Библията, от книга Товит /старозаветна неканонична книга/.

Неговата заслуга се състои само в извеждането на това правило в ръководен принцип на учителската му дейност и в поведението на юдеите. Следователно Иисус Христос не заимства пряко златното правило на нравствеността от етиката на Хилел Стари. От друга страна, това правило е известно на Иисус Христос, защото Той познава Библията в съвършенство. И още, Иисус Христос преди възплъщението Си като Второ лице на Светата Троица, Сам открива всички старозаветни истини на пророците. Както знаем, старозаветните писатели пишат своите книги под въздействието на Бога. От тази гледна точка би било наивно да смятаме, че Спасителят не е познавал книга Товит.

Иисус Христос придава на златното правило на Товит нова и разширена форма съответна на времето. В Евангелието златното правило има вече положителен характер.

Може би е необходимо да разкрием по-ясно разликата в съдържанието на едното правило и на другото. В своето морално израстване човечеството преминава през три главни фази:

- В началото хората отвърщали на злото със зло. Това се смятало за справедливо.
- През втората фаза хората не отвърщали на злото със зло. Това било голям напредък в морала. Но на тази степен хората все още не били готови да правят добро и на враговете си.
- През последната фаза хората отвърщат на злото с добро. Този е Христовият нравствен модел. Затова всеки, който постъпва като Иисус Христос, се издига на най-високата степен на нравствено развитие. Той е нов човек. В сравнение с тази перспектива не ни удовлетворява втората степен - Хилеловата, а първата не е мислима.

Ето формулата на златното правило на нравствеността в последователното ѝ развитие:

Товит: „Кое е тебе омразно, недей го прави другиму“. Хилел: „Кое е неприятно, недей го прави на ближния си“. Иисус Христос: „Както искате да постъпват с вас човеците, тъй и вие постъпвайте с тях“. Или: „Всичко, което искате да правят на вас човеците, същото правете и вие на тях; защото това е законът и пророците“.

Христовото златно правило превъзхожда съдържателно правилото на Товит и Хилел. Иисус Христос не изисква само въздържание от лоши действия: да не вършим на

другите това, което е неприятно за нас. Спасителят желае много повече: да правим на хората всичко, което искаме те да ни правят, за да се чувстваме добре. Хилел Стари изисква да не вършим зло, а Иисус Христос настоява да извършваме добро. Неизвършването на зло е началната, по-нисшата степен на морала. Тя обаче е незадоволителна, защото всеки, който се задържа там, не може да постигне нравствено съвършенство. Поради тази причина, след като престане да върши зло, човек трябва да се стреми да върши добро и да го прави непрекъснато. Само тогава напредва. Отрицателната форма на златното правило води до пасивност и самозатваряне, а положителната подбужда хората към активна нравствена дейност.

Христовото учение е оригинално и независимо от юдеизма, поради което завладява културния живот на човечеството. Дори отрицателите на Иисус Христос признават, че величието Му непрекъснато расте, а учението Му надживява времето и придобива вечна ценност. Според забележителни юдеи Иисус Христос е учител на възвишена нравственост и автор на сентенции от първи ранг. Сред тях най-ярко е златното правило, което съдържа същината на човешкия морал и което изглежда лесно за изпълнение. Всъщност, за да бъде изпълнено евангелското златно правило, са необходими много усилия.

Потребно е човек да познае себе си, да обикне близките си и да придобие сили, за да върши на другите очакваното от тях. Изисква се и психическа стабилност, за да бъде понесена първоначалната съпротива на новия морал. Стотици Христови последователи разкриват такива степени на духовно благородство, които са постижими за всеки, посветил се на човеколюбиви дела. Посвещението обаче е нелека жертва.

34. Нравственост и авторитет

Понятията авторитет и нравственост са взаимно свързани, поради което редица философи и богослови основателно ги разглеждат като причина и следствие. В широко практически аспект народът изразява тази зависимост с простичкия израз: Кажете ми кой е вашият авторитет, за да ви кажа какъв си?". В това се крие една велика мъдрост, защото начинът на мислене и поведението на личността се определят от въздействието, което даден авторитет оказва върху тази личност. Ако разбере, че на даден човек авторитетът, идеалът на неговия живот е Хитлер, то не е необходимо вече да го питам и разпитвам какъв е и какво мисли. Този пример показва тясната причинно-следствена зависимост между авторитет и нравственост. А това означава, че качествата и силата на авторитета рефлексивно се отразяват на качествата и изявата на нравствеността на отделната личност. Поради това понятието нравственост добива определена специфичност, обусловена от мащабите на поведение, които постулира авторитетът. Тези мащаби имат твърде широка разтегливост: от дивака, който принася в жертва новородено дете като израз на добра воля и примирение с враговете си (това за него е върховен нравствен жест), до милостивия самарянин, който стори голямо добро на един непознат друговец. Това поставя въпроса:

Коя е и в какво се състои истинската нравственост?

Отговорът на този въпрос е в зависимост от това кой е авторитетът, породил тази нравственост, и този отговор гласи: истинската нравственост предполага абсолютен авторитет.

Етимологически разглеждана, думата „авторитет“ означава на първо място личност, която или с познанията си, или с качествата си, или с властта си има определящо влияние върху отделен човек или цели народи за различно дълго време. В този смисъл са и останалите значения на латинската дума *auctoritas* (авторитет): инициатор, творец, покровител. Безусловно тази дума е прилягала тогава най-добре за римския император, в името на чийто авторитет (абсолютна власт) хиляди негови поданици са жертвали живота си.

На второ място, понятието „авторитет“ се свързва с нещо, което има общоприето влияние (идея, мода, тенденция, изкуство, спорт) - нещо, което има определящо въздействие върху мисленето и поведението на личността.

Древните римляни са употребявали думата „авторитет“ и в смисъл на пример :а подражание на личност, която чрез създадените от нея мащаби и влияние е въздействала върху други личности или по-големи обществени формации.

Многообразие от авторитети

Историята изобилства с политически авторитети, които са се появявали и като магнит са привличали и вдъхновявали милиони. След кратко или по-дълго време от тези авторитети са останали спомените в историческите хроники, археологическите находки, разбира се, милиони променени човешки съдби, които свободно или по силата на обстоятелствата са следвали тези авторитети (Нерон, Наполеон, Сталин, Хитлер и т.н.). Някои от тях са си създали собствени нравствени ценности, други са ползвали чужда идеология. Тези авторитети рухнаха, а с тях и нравствените им „ценности“, които са създали.

Културата на отделните народи е създала свои авторитети, които с изкуството си са вдъхновявали и продължават да вдъхновяват мнозина. Творчеството на тези велики представители на човешката цивилизация е израз и на нравствените ценности на тези авторитети. И днес човек благоговее пред „Тайната вечеря“ на Леонардо да Винчи, „Завръщането на Блудния син“ на Рембранд или симфониите на Бетовен. Не остава равнодушен онзи, който чете произведенията на Емил Зола, на Волтер, на Хайне. Има безброй примери, че творчеството на тези авторитети на човешката култура са действали и действат или градивно, или деморализиращо върху отделната личност и цели народи. Единствен критерий за това е в какво се е състояла нравствената ценност на този авторитет и неговото творчество.

При комунистическата система партията беше върховен авторитет и всичко, което ставаше в тази система, беше подчинено или се преценяваше през призмата на този

авторитет. Той си създаде и собствени нравствени ценности („Морален кодекс на строителя на комунизма“), които трябваше да бъдат възприети от всички граждани.

Авторитет - религия - нравственост

Причинно-следствената зависимост между авторитет и нравственост е най-силно изявена при религиите. Те са и най-устойчивата обществена съставка, оказваща огромно влияние при формирането на мисленето и поведението. Общото при всички религии е, че те приемат Бога като върховен авторитет. Съвсем друг е въпросът как стотиците религии си представят този бог. Естествено е, че той не може да бъде еднакъв при всички религии. Нещо повече - при много от тях става дума за няколко богове. Този факт задължително поражда въпроса: има ли критерий, по който да се прецени истинността на религията, а оттук и качеството на ценностната система, която тя носи в себе си? Богословите са измислили не малко такива критерии, с които няма да се занимаваме. Всепризнато е обаче, че един от много убедителните показатели за истинността на религията са нейните нравствени ценности.

За християните Бог (в лицето на Исус Христос) и Библията са върховният авторитет, от който произтичат и нравствените ценности на християнството. Исус Христос е предал този авторитет на Своите последователи, които те следват и днес в рамките на Църквата.

Историята и човешката опитност потвърдиха, че авторитетът на християнството и произтичащите от него ценности на морал и етика се оказаха мощен двигател за духовния, материалния, интелектуалния, културния и нравствения прогрес на човечеството през последните 2000 години (виж уроци 3, 4, 5, 10, 29).

В какво се изразява силата на Този Авторитет и Неговите ценности? Те са истинни, непреходни, градивни, плодотворни и дават верния отговор за смисъла и целта на човешкия живот.

Кой е нашият авторитет?

Един от най-характерните признаци на съвременното общество е разрушаването на християнския авторитет и неговите ценности и търсене на нови, алтернативни форми. Много са причините за това: недостатъчната информираност; отслабване или скъсване на връзката между поколенията; не особено високият престиж на Църква и духовенство; криза на понятието „авторитет“ изобщо; неправилно разбрано свободомислие; широко навлизане в ежедневието бит на всевъзможни форми на развлекателна индустрия; поява на непознати доскоро феномени за нашата действителност като порнография, проституция, наркомания, мафиотски структури и високостепенна корупция; незавидното икономическо състояние на страната ни; личният пример на по-възрастните и особено на тези, които са призвани да носят отговорността за държавата.

От друга страна, напълно е понятен стремежът на младия човек да търси нещо възвишено, да идеализира, да намира смисъл в това, което върши, да си изгради образ, на който да подражава, да изпитва радост от това, което е сторил, да обича и да бъде обичан. Младият човек търси сигурен и благонадежден мащаб, който да

формира неговото мислене и да определя неговото поведение. Днес се предлагат много авторитети с техните ценности в различни области на развлекателната индустрия, спорта, изкуството, културата, политиката, рекламата, бизнеса и т.н. Офертите в това отношение действително са многообразни и атрактивни. И затова е важно да се знае

Кой е добрият авторитет?

По какъв критерий може да се разпознае добрият авторитет? Бихме предложили принципен отговор на този въпрос. Добрият авторитет е онзи, който:

- дава свършена ценностна система и методи за нейното приложение в живота
- не се влияе от специфични култури, политически събития или възрастови граници
- е утвърден в историята на човечеството
- има положително въздействие в изграждането на отделната личност и цели народи
- е от свръхестествен произход и може да се приеме като пример за подражание
- се е оказал плодотворен в личния живот на много хора
- никога не води до деградиране на отделен човек или на повече хора
- предоставя пълна свобода за приемането Му от всеки човек
- предлага лично общение, понятно за разбиране учение и сили за изпълнение
- осигурява хармонично общение между хората, които са Го приели за Авторитет
- не е подвластен на проблемите за човека (грех, страдание, смърт и т.н.)
- дава най-доброто средство за преодоляване на тези проблеми
- е непреходен и вечен и показва смисъла и целта на човешкия живот
- приема всеки човек такъв, какъвто е, и му показва път за гравивна промяна
- даде най-доброто средство за разбирателство между хората - любовта между тях
- е казал за Себе Си: „Аз съм пътят и истината, и животът“.

Историята познава една-единствена Личност, която отговаря на всички тези критерии - това е Господ Иисус Христос.

35. Избраничество или съдба

Разговорът за съдбата често събужда противоречиви мисли у хората и дори мрачно чувство за безизходица в този свят. Не по-малко ги озадачава темата за избраните и отхвърлените. Някои дори се изкушават от Христовите думи: „Мнозина са звани, а малцина избрани“. Според тях избраните са привилегирани и определени за щастлив живот, а другите са изоставени от Бога. Действителни ли са тези морални притеснения? Имаме ли основания да не се надяваме на Бога и на добро и успешно бъдеще, за каквото мечтаем?

Нашата тема може да бъде обсъждана от няколко позиции, които взаимно се отхвърлят или допълват, но сред тях се очертава една ярна и оптимистична.

Фатализъм

Според фатализма, който се формира от стоиците, в живота на хората господства неумолима съдба, която води покорните, а непокорните влачи против волята им. Или всеки, който се съпротивлява на тази съдба, за да живее свободно, е заста-зен от самата нея да изпълни определеното му. Ясно е, че в тази ситуация човек не може да извърши нещо друго, освен да се подчини на своята съдба.

Стоиците били убедени, че ние не можем да изменим хода на нещата в този свят. Затова би било добре човек да смята, че всичко, което се случва, трябва да се случи и да не укорява съдбата. Дори Сенека, който е повлиян от християнството, мисля, че добродетелта на човека се състои в подчиняването на съдбата. От което следва, че съвършенство се постига чрез старателно изпълняване на задълженията в живота, които съдбата отрежда на човека, а не чрез избор на своето поприще и усилия за утвърждаване в него. Тази мисъл се илюстрира със следния пример: Представи си, че си актьор в драма и трябва да играеш ролята, обяснява стоически мъдрец, която ти е определил директорът на театъра. Ти трябва да я изиграеш, независимо от това дали е голяма или малка. Ако той ти определи роля на просяк, постарай се и тази роля да изпълниш добре. Същото важи за всяка друга роля, която трябва да играеш роля на сакат, на обикновен гражданин или на владетел. Твоята единствена задача е да изпълниш добре определената ти роля, а изборът на ролята - това не е твоя работа, той е във властта на друг. Тази убеденост парализира живота не само на отделния човек, но и на цялото общество. Поради което се говори за съдба на род, селище, народ. Освен всичко друго фатализмът е мощен задържащ фактор и на социалния живот. Фаталистичен лайтмотив се съдържа и в етическото учение на Марк Аврелий, според когото каквото и да се случи с човека, то му е отредено от съдбата.

Тази строга форма на фатализма, а и по-либералните му форми са пагубни за човека. Те го довеждат до безнадеждност, отчаяние и пасивност. Човек с фаталистична нагласа сам се превръща в инструмент на някаква „съдба“, за която никой нищо не знае, тъй като такава не съществува. Този човек не се чувства отговорен за собствения си живот и за неуспехите на семейството си. Днес по-ярките прояви на

фаталистично поведение изглеждат странни и се свързват с известна духовна непросветеност.

Свръхестествен детерминизъм

Подобно на фатализма, но вече на богословска основа, се развива възглед за особена свръхестествена зависимост на човека от Бога. Неговите привърженици отхвърлят свободата на човека, за да не накърнят свободата на Бога, тъй като в този свят не могат да съществуват съвместно абсолютно свободен Бог и свободен човек. Те се позовават твърде неубедително на текстове от Свещеното Писание, от които извличат произволни заключения за предопределеността на човешкия живот във времето и вечността. Ето някои от тях, които звучат много фаталистично, но, разбира се, извън контекста на библейското събитие. При това тълкувателите не са положили усилия за психологичен анализ на текстовете.

- Бог казва на Мойсей: „Аз ще ожесточа сърцето на фараона“.
- „Ще взема из тялото им каменно сърце и ще им дам сърце от плът, за да ходят по Моите заповеди и да пазят Моите наредби“.
- Според апостол Павел от Бога зависи кого да милва и кого да ожесточава.

Ако възприемем съдържанието на приведените текстове буквално, както правят вярващите в предопределението, ние ще мислим Бога за деспотичен Господар. Който по неизвестни за нас мотиви избира едни за слава, а други отхвърля като безразлични. Променя по Своя воля душевното разположение на някои, а на други налага определени действия, които не биха извършили, ако са свободни.

Отговорът на Евангелието

Този възглед за предопределението е неприемлив, тъй като засяга свободата на човека и накърнява достойнството на Бога. Ако животът на човека зависи изцяло от Бога, възниква противоречие между тази свръхестествена предопределеност и действителната свобода на човека, с която Бог го надари. Ако Бог наистина ограничава свободата на човека, ако човекът няма път към Бога, защо е създаден със свободна воля? Може би човекът не разбира смисъла на своята свобода като голяма отговорност пред Бога и себе си, като постоянно творческо усилие за съвършенство.

Ясен отговор на въпроса за избраничеството и съдбата намираме в евангелската притча за сватбата на царския син. Един цар жени своя син и вдига голям сватба. За този ден изпраща слугите си специално да повикат гости, но поканените не се отзовават. Всеки от поканените отива да върши своята работа, която за него е била по-важна от сватбата. Огорчава се царят и споделя пред слугите си, че поканените, които не са дошли на сватбата, са недостойни. Затова им нарежда да отидат по кръстопътищата и колкото души намерят, и каквито намерят, да ги поканят на сватбата. Излизат слугите по пътищата, събират срещнатите и пълнят сватбената

трапеза на царския син. Царят приема гостите с уважение и ги прави причастни на радостта си.

Тази притча завършва с известните думи на Иисус Христос, които звучат като заключение: мнозина са звани, а малцина избрани, или всички са призвани, а малцина избрани.

Защо малцината Иисус Христос нарича избрани? Спасителят призовава всички да придобият духовното Му царство, да чуят Неговото слово и да се ползват от благодатната Му помощ. Няма човек, към когото да не се отнася Божият призив. Христовите думи не се чуват обаче от всички, а и не всички, които ги чуват, ги разбират правилно. Въпреки това Иисус Христос продължава да желае мнозина да слушат и да разбират, но в същото време не застава никого против волята му да бъде Негов последовател. Сред призваните има мнозина, които отговарят на Божията покана, стават приятели на Иисус Христос и се възползват от духовната Му подкрепа. Тези, които приемат поканата, всъщност се легитимират като избрани. Тогава и Бог ги избира. Значи Бог избира този, който предварително е избрал Бога. По този начин Бог предоставя възможност на хората свободно да Го обичат или да не Го обичат, да Го избират или да не Го избират, да бъдат избрани или не. Това, че Бог знае кой как ще реагира на тази Негова покана, абсолютно не ни дава основание да смятаме, че Бог влияе върху личното решение на човека!

Християнската визия

Според християнството пътят на човека не е предопределен нито от Бога, нито от съдба, нито от някакви си фантастични астрални тъмни сили. Но в живота на човека, дори в най-обикновените му житейски епизоди, действа скрита блага сила, която го ръководи към добри и по-добри постижения в този свят. Тази сила, която се отъждествява с назначението на човека или с неговия кръст, може да не бъде уважена и нейното водачество да не бъде зачетено.

В живота на християните „кръстът“ има много важно значение. Той съдържа в себе си ключа за разбиране на смисъла на човешкото съществуване, макар често да се отъждествява с някои страдания. Необходимо е да уточним, че носенето на кръста не е лека работа. Защото този процес изисква от човека да се освободи от егоизма, завистта и омразата си и да обнови душата си. Често слабите хора изнемогват в борбата си със страстите, не могат да ги преодолеят и не успяват да носят кръста си, т.е. да изпълнят назначението си. Независимо от духовното напрежение по своя път християните се ръководят в живота си от мисълта за личния си кръст. Думите на Иисус Христос: „Ако някой иска да върви след Мене, нека се отрече от себе си, да вземе кръста си и Ме последва“ означават, че всеки има свой кръст. Този кръст е неразделно свързан с духовната същност на човека, с индивидуалните му особености и със знанието му.

Да вземем кръста си, означава да изпълним дълга си към този свят и Бога.

Кръстът в живота на човека е законът, който Бог е вложил у нас, програмата за нашето развитие. Но тъй като човекът е свободен, той може да изпълни тази програма или да

я отхвърли. Може да се възползва от Христовия призив: Бъдете съвършени ..., или да не се възползва.

Изборът принадлежи на човека и отговорността е негова.

Моралът на християните е несъвместим с вярата в съдба или предопределение. Човекът е свободно същество, което избира своя житейски път и го извървява сам или с помощта на Бога. Ако в живота си изпитваме детерминираност, трябва да потърсим причината за това у себе си. Може би дълбокият аналитичен размисъл върху нашия живот, мислите и амбициите ни, върху влиянието, което изпитваме отвън, ще ни помогне да разберем истината за едно такова състояние. Вярно е, че Бог обдарява хората с различни таланти за определени дела, но не ги предназначава да извършат неотменно тези дела. Това се потвърждава от много примери в живота ни. Бог призовава, но не предопределя. Ние не знаем защо призовава отделния човек по един точно определен начин, както и не знаем точната цена на всяка една работа в нашия свят. Но това, което знаем, е, че Бог чрез творението Си, хармонията, законите и целесъобразността, които царят в това творение, предлага възможността на всеки, на всеки нормално мислещ човек да се запита относно Този Творец, а оттук и относно смисъла и целта на своя собствен живот. Ето това е първата и реална покана, отправена от Бога към всеки един човек. Човек няма правото да обвинява Бога, че не е забелязал тази покана или пък ако я е забелязал, че не я е приел и потърсил Бога. Ето защо християнството учи, че всички са поканени (призвани), но не всички са приели и приемат тази покана. И затова Библията с право се обръща към човека и казва: „И тъй, неизвиняем си, о, човече!...”